

‘Complotdenkers hebben soms gelijk’

By **Sheila Kamerman**, www.nrc.nl

oktober 25ste, 2017

De man van middelbare leeftijd met een aluminium hoedje die denkt dat hij achtervolgd wordt - kleine kans dat je die tegenkomt. Maar je hoeft niet veel moeite te doen om mensen te vinden die geloven dat de 9/11-aanslagen in de VS niet door Al Qaeda werden gepleegd, of dat collectieve vaccinatieprogramma's zoals tegen baarmoederhalskanker niet bedoeld zijn om ziekte te voorkomen. Er zijn mensen die complotten vermoeden achter de farmaceutische industrie, de voedingsindustrie, achter graancirkels en ufo's. Complottheorieën zijn overal.

Socioloog Jaron Harambam (34) promoveert donderdag in Rotterdam op onderzoek naar de complotdenkerscultuur in Nederland, *The Truth Is Out There*. Zijn onderzoek laat zien dat er meer diversiteit in die wereld is dan de bestaande stereotypen.

Jaron Harambam (1983) studeerde sociologie aan de Universiteit van Amsterdam en promoveert donderdag aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam.

In 2014 kreeg hij een Fulbright-beurs, waarmee hij een half jaar onderzoek deed bij de Northwestern University in Chicago.

In datzelfde jaar kreeg hij de Young Talent Award van het Prins Bernhard Cultuurfonds.

Wat is een complottheorie?

„De meest gangbare definitie: een verklaring voor een gebeurtenis of gebeurtenissen door te wijzen op geheime handelingen van een bepaalde groep mensen. Maar dat gaat niet altijd op. Ik noem het liever een lezing van een gebeurtenis die tegen de officiële waarheid ingaat.”

Zijn complotdenkers een beetje geschift?

„Ze worden vaak weggezet als paranoïde gekken. Maar dat idee helpt je niet om te begrijpen waaróm ze anders denken. Zelf weet ik soms ook niet wat dé waarheid is. Je staat in de supermarkt en denkt: wat kan ik in godsnaam nog kopen? Groente is bespoten met pesticiden, vis zit vol kwik. Je zoekt daar je eigen weg in.”

Hoe heeft u uw onderzoek gedaan?

„Ik ben antropologisch te werk gegaan. Ik heb tientallen complotdenkers gesproken, ben naar lezingen en bijeenkomsten gegaan. Ik heb websites, artikelen en boeken bestudeerd, uitingen op social media bekeken. Ik wilde begrijpen hoe zij tegen de wereld om hen heen aankijken en waarom ze geloven wat ze geloven.”

Waarom geloven ze in complotten?

„Vaak wordt gezegd dat mensen met complottheorieën grip proberen te krijgen op een steeds complexere, onbegrijpelijke wereld. Maar dat impliceert dat hun kijk op de wereld per definitie onzin is, en dat wij het beter zouden weten. Dat is geen goede verklaring.”

Waarom niet?

„Om de eenvoudige reden dat complotdenkers soms gelijk hebben. Denk aan de massavernietigingswapens die in Irak opgeslagen zouden liggen. Alle serieuze media berichtten daarover. Uiteindelijk waren ze er niet.”

Waarom geloven mensen wel complottheorieën?

„Dé complotdenker bestaat niet, merkte ik. De variëteit is enorm. Ik sprak met babyboomers aangetrokken tot Oosterse levensfilosofieën, jonge stedelingen, techneuten, vrijzinnig alternatieven, ga zo maar door. Hoog- en laagopgeleiden, man en vrouw, met of zonder migratieachtergrond, jong en oud. Zij hebben soms heel particuliere redenen om in complottheorieën te geloven.

„In het algemeen kan je zeggen dat grotere sociologische veranderingen als secularisering, de macht van de media en globalisering het idee van een onomstotelijke waarheid op losse schroeven hebben gezet. Geloof in God is niet meer vanzelfsprekend. Nepnieuws en gefotoshopte beelden zijn overal op internet te vinden. En door de globalisering merken we dat in andere delen van de wereld andere denkbeelden bestaan. Een man vertelde me dat hij door zijn bezoeken aan voormalige Oostbloklanden inzag hoezeer het nieuws dat ze daar voorgeschoteld krijgen, verschilt van wat mensen in Nederland via de media horen en lezen. Die sociologische veranderingen scheppen ruimte voor complottheorieën.”

Maar dan zijn complotdenkers niet erg kritisch?

„Dat zeg jij. Zij vinden juist dat wij als makke schapen achter de *mainstream* media aanlopen. Steeds meer mensen hebben een goede opleiding. Ze hebben geleerd kritisch om te gaan met informatie die ze krijgen, iedereen doet dat op zijn eigen manier. Wat is de waarheid, en wie mag dat bepalen?”

Was dat vroeger anders?

„Elke tijd heeft zijn eigen complottheorieën. Er zijn talloze voorbeelden uit de tijd van de Franse revolutie, de Tweede Wereldoorlog, het interbellum. Het is niet te meten of het toen meer was dan nu. Het is nu wel anders. Vroeger gingen ze complottheorieën vaak over ‘de gevaarlijke ander’, de communisten bijvoorbeeld, of de joden. Tegenwoordig gaat het vaker over eigen instituties als wetenschap, media of overheden.”

Wat kunnen die instituties doen om hun waarheid over te brengen?

„Uitleggen waarom hun kennis en informatie beter is. Dat kan door open en transparant te zijn. Dus niet ‘voilà, dit zijn de feiten’, maar laten zien hoe je tot die conclusie gekomen bent. Als je een black box presenteert, is dat voer voor complotdenkers.”

Wat vinden complotdenkers van het label complotdenker?

„Ze zijn zich zeer bewust van het stigma en verzetten zich ertegen: ze noemen zichzelf kritisch denker of onafhankelijk onderzoeker. Maar ik heb ook mensen ontmoet die de titel dragen als een geuzennaam.”